

Едуард А. Афонін, доктор соціологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, академік-секретар Відділення соціально-гуманітарних технологій Української технологічної академії, професор кафедри політичної аналітики та прогнозування Національної академії державного управління при Президентові України

МОНІТОРИНГ СОЦІЄТАЛЬНИХ ЗМІН: УКРАЇНА (1992-2018); УКРАЇНА, РОСІЯ БЄЛАРУСЬ (2010-2013)¹

Моніторинг соцієтальних змін: Україна (1992-2018); Україна, Росія Білорусь (2010-2013) являє собою нову методологію і техніку соціологічного аналізу та прогнозування в нових (постмодерних) умовах суспільного розвитку. Методичну основу моніторингу складають: 1) проєктивна тестова методика «колірних уподобань» (автор – Едуард Афонін, 1987), що дозволяє діагностувати код (інтегральний показник) будь-якої суспільної культури, встановлювати границі вікових когорт та досліджувати динаміку флуктуаційних змін коду культури під час трансформацій перехідної доби суспільного розвитку; 2) Особистісний опитувальник БАД (автори – Леонід Бурлачук, Едуард Афонін, Олена Донченко), який вимірює шість взаємопов'язаних між собою психосоціальних характеристик (бінарних юнгівських шкал-опозицій), середньозважена яких відображає стан сформованості модусів соціальної або соцієтальної ідентичностей; кожна з цих шести позначених психосоціальних характеристик являє своєрідний історичний результат того, що не один раз повторювалося як у поведінці однієї людини, так і в долі цілого народу, зокрема:

– *екстраверсія / інтроверсія*: виявляє психічну установку на світосприйняття, адже характеризує спрямованість психіки людини на рефлексію зовнішньої, об'єктно-матеріальної сутності предметів і речей (матеріалістична картина світу), або, навпаки, — на внутрішню, суб'єктно-ідеалістичну сутність предметів і речей (ідеалістична картина світу);

– *емоційність / прагматичність*: визначає ментально-якісні характеристики людської психіки, зорієнтовані на соціально значущу (моральну) поведінку або на утилітарні цінності (матеріальну користь, економічну ефективність тощо);

– *ірраціональність / раціональність*: визначає спосіб прийняття рішень (як оціночно-вольовий акт, або як наслідок розумного розрахунку);

– *інтуїтивність / сенсорність*: виявляє особливості інформаційної взаємодії людини з зовнішнім світом;

– *екстернальність / інтернальність (шкала локус-контроль)*: визначає схильність суб'єкта приписувати відповідальність за результати своєї діяльності зовнішнім (державно-громадським) або внутрішнім (індивідуально-особистісним) силам;

– *екзекутивність / інтенціональність*: виявляє гендерну ідентифікацію людини, її психічну властивість і схильність до реалізації соціокультурних ролей, традиційно віднесених до жінки (функціонування / відтворення / збереження цілісності) або чоловіка (розвиток / вихід за межі цілого).

З використанням вищезазначених методик за період 1992-2018 рр. здійснено 84 дослідження², в тому числі:

¹ Більша частина моніторингового результату наведена в публікації «Афонін Е. А. Закономірності та особливості Української трансформації / Е. А. Афонін, О. В. Суший // Стратегічна панорама. – 2015. – № 1. – С. 94-108». Повний обсяг даних викладено у додатку до монографії «Афонін Е. А. Українське диво.: від депресії до соціального оптимізму. – К. : Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2019»

² Інструментарій дослідження див.: додаток 4.

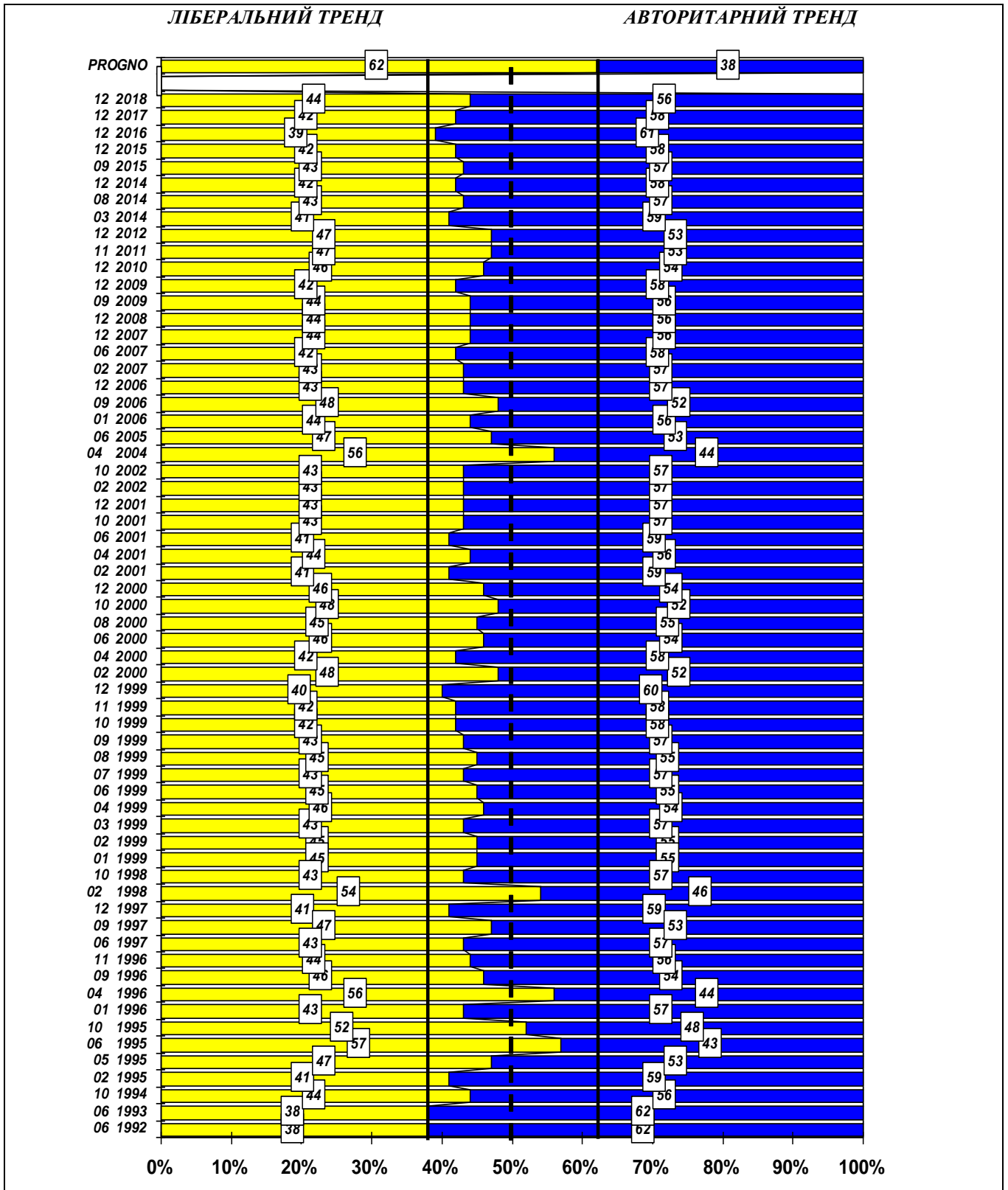
- 62 досліджень динаміки флуктуаційних змін коду української (1992-2018, додаток 1), російської (1992/2010/2011, додаток 2), білоруської (1992/2010/2011/2013, додаток 3) культур;
- 13 досліджень динаміки процесів ідентифікації в українському суспільстві та його політико-управлінській еліті (2002-2018, табл. 1, 2);
- 3 порівняльних дослідження процесів ідентифікації в Україні, Росії, Білорусі (2010/2011/2013-2014, табл. 3, 4).

Кожне з вищезазначених моніторингових досліджень здійснено за «свою» вибірковою сукупністю (вона позначена у додатках), яка є репрезентативною за основними соціально-демографічними ознаками по відношенню до дорослого населення країн.

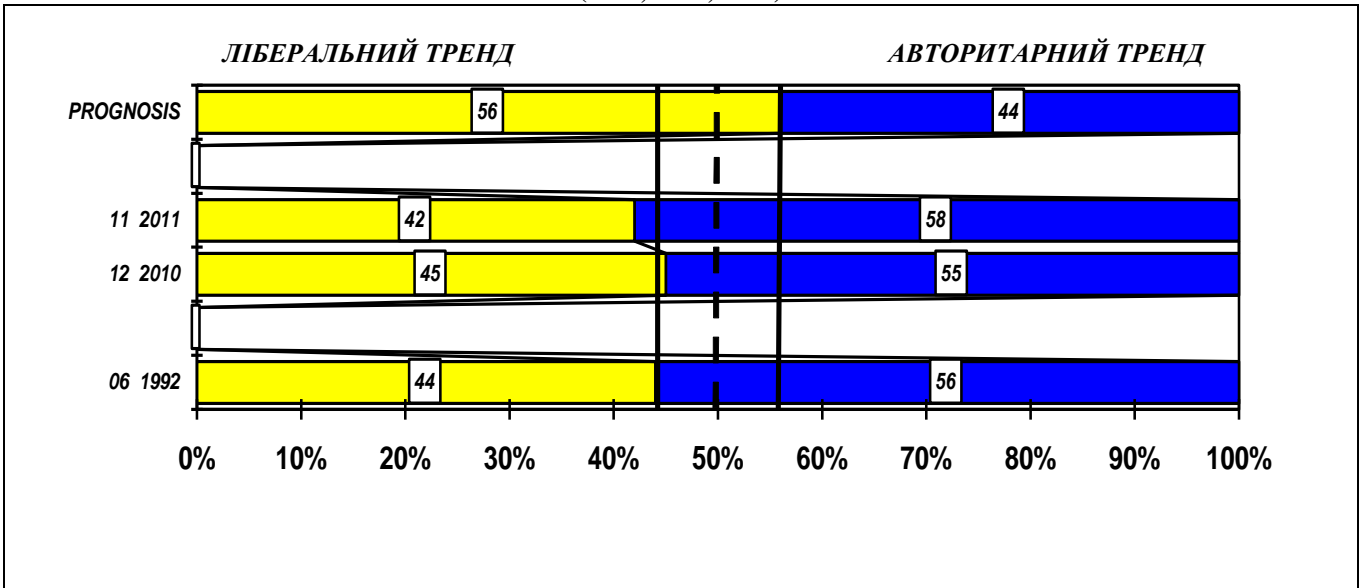
Моніторингові дослідження здійснювались за участі:

- Центру соціальних та маркетингових досліджень «Socis» (Київ, 1992-1998, 2001-2004, кер. – *Микола Чурилов*);
- Компанії «GfK Ukraine» (Київ, 1999-2001, кер. – *Тетяна Кошечкіна*);
- Центру «Соціальний моніторинг» та Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка спільно з відділом моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій Інституту економіки та прогнозування НАН України (Київ, 2005-2018, кер. – *Ольга Балакірева*);
- Кафедр державної політики та управління політичними процесами Національної академії державного управління при Президентові України (Київ, 2005, 2009; кер. – *Олексій Крюков, Олександр Радченко*);
- Левада-центру (Москва, 2010-2011; кер. – *Олексій Гражданкін*);
- Центру соціологічних і політичних досліджень Білоруського державного університету (Мінськ, 2010, 2011, 2013, кер. – *Давид Ротман*).

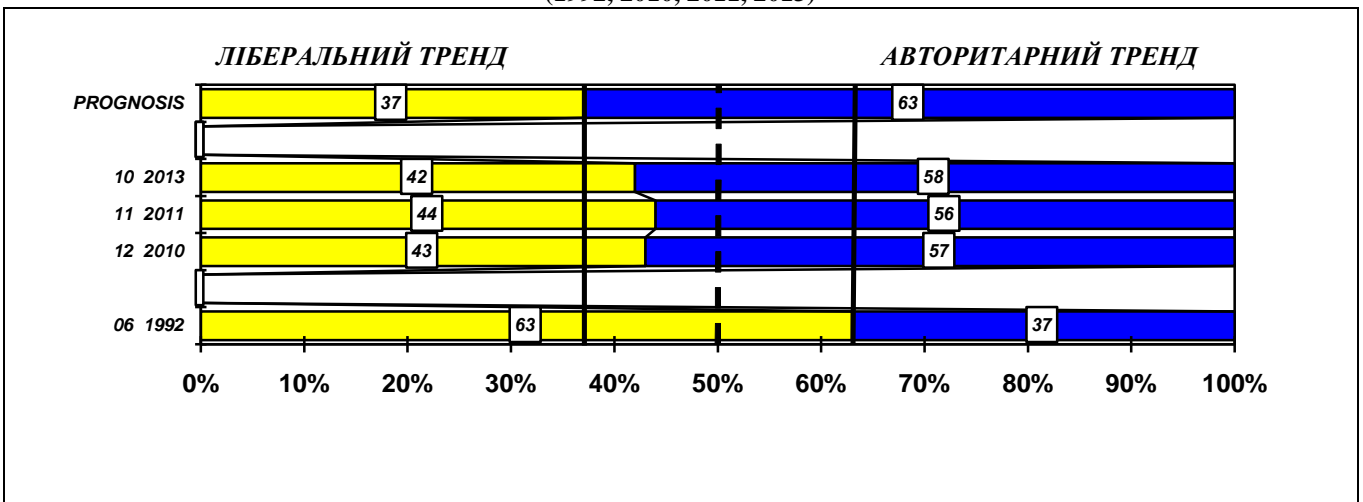
ДІАГРАМА
флуктуаційних змін коду культури України
1992-2018

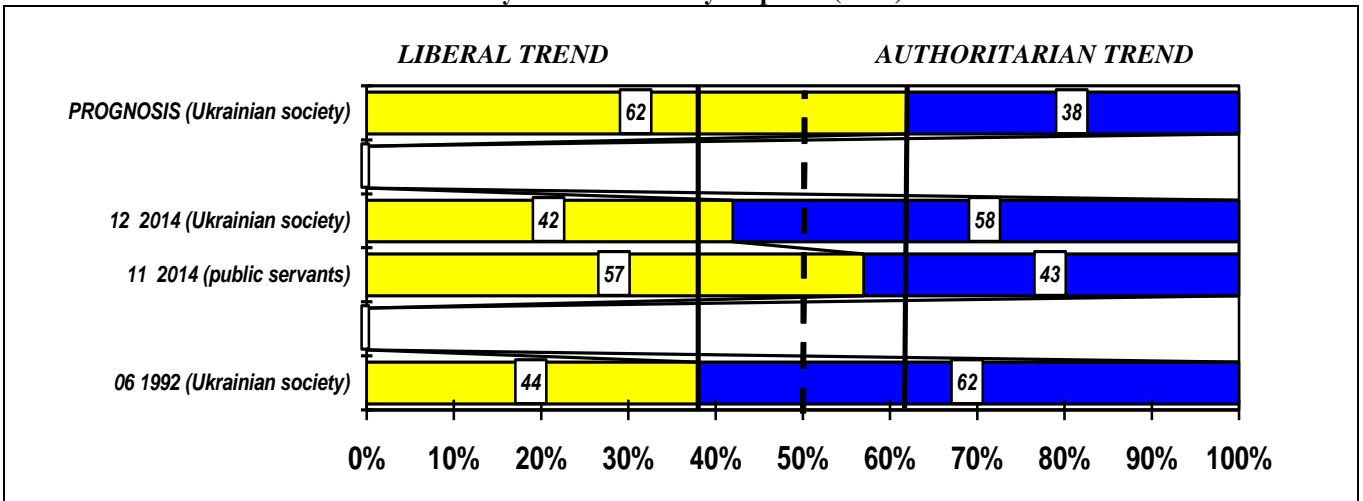
ДАГРАММА
флуктуаційних змін коду культури Росії
(1992, 2010, 2011)

ДАГРАММА
флуктуаційних змін коду культури Білорусі
(1992, 2010, 2011, 2013)

ДАГРАММА
Диспозиція кодів культури державних службовців
та суспільного загалу України (2014)

Таблиця 1. Динаміка соцістальних змін в Україні, 2002-2018

Психосоціальні властивості	Українське суспільство															Держ. службовці		
	10.2002, N=1771	01.2006, N=2029	12.2006, N=2275	12.2007, N=2109	12.2008, N=2099	12.2009, N=10424	12.2010, N=2106	11.2011, N=2106	12.2012, N=2004	03.2014, N=2099	12.2014, N=2102	12.2015, N=2004	12.2016, N=2050	12.2017, N=1819	12.2018, N=2031	05.2005, N=439	04.2009, N=623	11.2014, N=821
Екстраверсія	19,3	32,7	33,4	35,2	38,9	32,3	36,9	34,4	37,0	34,7	35,8	38,6	31,8	37,4	35,9	41,5	45,1	29,7
Інтроверсія	27,9	17,7	18,6	21,6	20,1	14,4	18,7	17,5	19,7	16,8	18,6	17,5	19,2	22,3	18,8	8,2	9,0	14,8
Амбівалентність	52,8	49,6	48,0	43,2	41,0	53,3	44,4	48,1	43,3	48,5	45,6	43,9	49,0	40,3	45,3	50,3	45,9	55,4
Емоційність	14,6	21,5	23,3	27,2	25,0	13,5	18,8	19,8	19,3	19,7	21,5	21,1	20,3	23,7	21,6	14,1	20,0	22,5
Прагматичність	20,8	12,5	13,5	9,8	10,9	9,5	14,0	15,6	13,5	15,5	15,7	13,1	14,6	13,6	13,2	16,4	15,4	8,2
Амбівалентність	64,6	66,0	63,2	63,0	64,1	77,0	67,2	64,6	67,2	64,8	62,8	65,8	65,1	62,7	65,2	69,5	64,5	69,3
Ірраціональність	12,2	8,9	6,3	8,4	7,9	5,6	6,6	7,2	7,9	9,0	10,7	8,9	8,1	9,8	9,0	0,7	5,3	6,8
Раціональність	26,4	34,2	37,4	39,4	38,3	34,0	41,0	38,7	41,4	39,5	38,0	39,3	34,1	38,1	36,6	64,9	51,5	37,8
Амбівалентність	61,4	56,9	56,3	52,2	53,8	60,4	52,4	54,1	50,7	51,5	51,3	51,8	57,8	52,1	54,4	34,4	43,2	55,4
Інтуїтивність	8,1	23,2	26,5	28,5	29,9	18,6	25,0	23,2	25,2	26,9	25,7	26,3	23,3	23,9	24,1	72,7	53,3	37,2
Сенсорність	12,9	20,6	20,5	21,7	21,0	15,9	20,7	17,6	20,0	17,7	17,9	16,9	19,3	22,2	19,5	6,4	4,5	9,8
Амбівалентність	79,1	56,2	53,0	49,8	49,1	65,5	54,3	59,2	54,8	55,4	56,4	56,8	57,2	53,9	56,4	20,9	42,2	53,0
Екстернальність	7,8	22,2	22,9	25,1	26,3	18,7	23,6	17,8	20,8	19,8	19,2	22,8	25,4	23,4	25,4	8,4	8,7	13,5
Інтернальність	22,5	9,3	9,4	9,5	11,1	6,7	8,5	14,3	11,4	10,6	11,2	8,0	8,3	11,2	8,1	47,6	25,4	19,4
Амбівалентність	69,7	68,5	67,7	65,4	62,6	74,6	67,9	67,9	67,8	69,6	69,6	69,2	66,3	65,4	66,5	44,0	66,0	67,1
Екзекутивність	12,1	9,4	9,5	9,8	8,7	6,1	8,4	7,1	7,8	10,9	10,4	8,6	8,4	9,3	8,7	2,1	4,6	6,0
Інтенціональність	17,4	44,5	46,8	47,8	47,0	42,9	49,3	48,3	51,7	44,6	44,4	46,6	40,9	45,1	44,4	78,8	62,8	51,8
Амбівалентність	70,5	46,1	43,7	42,3	44,3	51,0	42,3	44,5	40,5	44,5	45,2	44,8	56,6	45,6	46,9	19,1	32,6	42,3

Таблиця 2. Динаміка процесу ідентифікації в Україні, 2002-2018

Стан сформованості якості	Українське суспільство															Держ. службовці		
	10.2002, N=1771	01.2006, N=2029	12.2006, N=2275	12.2007, N=2109	12.2008, N=2099	12.2009, N=10424	12.2010, N=2106	11.2011, N=2106	12.2012, N=2004	03.2014, N=2099	12.2014, N=2102	12.2015, N=2004	12.2016, N=2050	12.2017, N=1819	12.2018, N=1819	05.2005, N=439	04.2009, N=623	11.2014, N=821
Сучасний модус (соціетальна ідентичність)	21,3	23,1	24,4	25,0	24,7	20,6	25,4	25,3	26,3	24,1	24,3	23,6	22,7	25,5	23,4	37,1	28,1	19,3
Традиційний модус (соціальна ідентичність)	12,4	19,7	20,3	22,4	22,8	15,8	19,9	18,3	19,7	20,2	20,6	21,5	19,6	21,3	20,8	23,3	22,8	15,0
СУКУПНИЙ ПОКАЗНИК ідентичності	33,7	42,8	44,7	47,4	47,5	36,4	45,3	43,6	46,0	44,3	44,9	45,1	42,3	46,8	44,2	60,4	50,9	34,3
НЕСФОРМОВАНА ідентичність	66,3	57,2	55,3	52,6	52,5	63,6	54,7	56,4	54,0	55,7	55,1	54,9	57,7	53,3	55,8	39,6	49,1	65,7

Таблиця 3. Динаміка соцістальних змін в Україні, Росії, Білорусі (2010-2014)

Якість	Грудень, 2010			Листопад, 2011			Жовтень 2013/березень 2014		
	Україна N=2106	Росія N=1593	Білорусь N=1500	Україна N=2106	Росія N=1593	Білорусь N=1500	Україна N=2099 (03.2014)	Росія N=1500	Білорусь N=1000 (10.2013)
<i>Екстраверсія</i>	36,9	34,7	39,3	34,4	33,2	41,3	34,7	-	39,1
<i>Інтроверсія</i>	18,7	19,3	18,5	17,5	20,6	22,9	16,8	-	19,6
<i>Амбівалентність</i>	44,4	46,0	42,2	48,1	46,2	35,8	48,5	-	41,3
<i>Емоційність</i>	18,8	24,8	23,6	19,8	24,9	26,5	19,7	-	25,3
<i>Прагматичність</i>	14,0	11,6	16,3	15,6	12,8	11,5	15,5	-	15,1
<i>Амбівалентність</i>	67,2	63,6	60,1	64,6	62,3	62,0	64,8	-	59,6
<i>Ірраціональність</i>	6,6	7,5	12,5	7,2	8,8	14,6	9,0	-	9,9
<i>Раціональність</i>	41,0	36,4	39,1	38,7	36,3	37,2	39,5	-	37,9
<i>Амбівалентність</i>	52,4	56,1	48,4	54,1	54,9	48,2	51,5	-	52,2
<i>Інтуїтивність</i>	25,0	23,9	31,2	23,2	22,6	31,8	26,9	-	28,7
<i>Сенсорність</i>	20,7	19,5	22,5	17,6	22,6	25,3	17,7	-	19,7
<i>Амбівалентність</i>	54,3	56,6	46,3	59,2	54,8	42,9	55,4	-	51,6
<i>Екстернальність</i>	23,6	26,9	22,0	17,8	27,9	24,0	19,8	-	20,5
<i>Інтернальність</i>	8,5	10,3	15,0	14,3	9,5	13,0	10,6	-	13,9
<i>Амбівалентність</i>	67,9	62,8	63,0	67,9	62,6	63,0	69,6	-	65,6
<i>Екзекутивність</i>	8,4	8,1	13,8	7,1	9,3	14,8	10,9	-	10,1
<i>Інтенціональність</i>	49,3	42,5	49,2	48,3	42,9	49,4	44,6	-	46,8
<i>Амбівалентність</i>	42,3	49,4	37,0	44,5	47,8	35,8	44,5	-	43,1

Таблиця 4. Динаміка показників ідентичності в Україні, Росії, Білорусі (2010-2011, 2013/2014)

Стан сформованості якості	Грудень, 2010			Листопад, 2011			Жовтень, 2013/2014		
	Україна N=2106	Росія N=1593	Білорусь N=1500	Україна N=2106	Росія N=1593	Білорусь N=1500	Україна N=2099	Росія N=	Білорусь N=1000
Сучасний модус (соціальної) ідентичності	25,4	23,3	26,8	26,3	24,1	26,6	24,12		25,5
Традиційний модус (соціальної) ідентичності	19,9	21,0	23,7	19,7	21,1	25,5	20,17		22,3
СУКУПНИЙ ПОКАЗНИК ідентичності	45,3	44,3	50,5	46,0	45,2	52,1	44,29		47,8
НЕСФОРМОВАНА ідентичність	54,7	55,7	49,5	54,0	55,2	47,9	55,71		52,2

Додаток 2

ВКЛАДКА ДО ЗАПИТАНЬ АНКЕТИ(за скороченою, експрес-версією особистісного опитувальника БАД)
українська версія**ЧИ ПОГОДЖУЄТЕСЯ ВИ З НИЖЧЕНАВЕДЕНИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ?**
(ДАЙТЕ ВІДПОВІДЬ НА КОЖНИЙ РЯДОК)

	Так	Ні	Важко сказати, так чи ні
1. Я часто поступаюся своїм емоціям, забуваючи про вигоду	1	2	3
2. Сім разів відміряй, один раз відріж – це моє кредо	1	2	3
3. Хвороба – справа випадку, якщо вже випало занедужати, то нічого не вдієш	1	2	3
4. Навіть якщо логіка і факти на моєму боці, я можу відступити, аби не скривдити іншої людини.	1	2	3
5. В мене є „шосте почуття”, інколи я наперед знаю, що має відбутись, задовго до того, як це трапляється	1	2	3
6. Я – цілеспрямована людина і, як правило, доводжу розпочату справу до кінця	1	2	3
7. Якщо люди не підходять один одному, то їх намагання налагодити нормальні сімейні стосунки є даремні	1	2	3

8. Я часто захоплююся деталями, заглиблюючись у них, і не можу закінчити розпочату справу	1	2	3
9. У скрутних обставинах я волю почекаати, поки проблеми розв'яжуться самі собою	1	2	3
10. Я зазнаю насолоду від гри, яка не потребує контролю за виграшом	1	2	3
11. Я рідко планую наперед і часто змінюю свої плани	1	2	3
12. Знаходячись серед людей, я зазвичай мовчазний і стриманий	1	2	3
13. Я швидко і легко сходжуся з новими людьми	1	2	3
14. Я раціонально використовую час і встигаю зробити чимало корисного	1	2	3
15. Мої передчуття рідко здійснюються	1	2	3
16. Мої друзі говорять, що в мене розвинута інтуїція	1	2	3
17. Я часто починаю одночасно багато цікавих справ і не встигаю довести їх до кінця	1	2	3
18. Я легко можу внести пожвавлення у нудну компанію	1	2	3

ВКЛАДКА ДО ЗАПИТАНЬ АНКЕТИ
(за методикою «Колірних уподобань»)
Українська версія

19. ВИБЕРІТЬ ІЗ ПЕРЕЛІЧЕНИХ НА НИЖЧЕ НАВЕДЕНІЙ КАРТЦІ КОЛЬОРІВ (ВЕСЕЛКИ) ОДИН ІЗ СЕМИ, НАЙБІЛЬШ ДЛЯ ВАС ПРИЄМНИЙ ОСТАННІМИ РОКАМИ (ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ У КОЛОНЦІ К1)

20. СКАЖІТЬ, А ЯКИЙ КОЛІР, ІЗ ТИХ ШЕСТИ, ЩО ЗАЛИШИЛИСЯ, НЕ ВРАХОВУЮЧИ ВЖЕ ВІДЗНАЧЕНОГО, НАЙБІЛЬШ ДЛЯ ВАС ПРИЄМНИЙ? (ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ У КОЛОНЦІ К2)

КАРТКА	К1		K2
		Червоний	1
	Жовтогарячий	2	2
	Жовтий	3	3
<u>ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ</u>	Зелений	4	4
<u>ПО КОЖНІЙ КОЛОНЦІ</u>	Блакитний	5	5
	Синій	6	6
	Фіолетовий	7	7